

מיעוט המצוי

הרב זאב וייטמן

הגדרת מיעוט המצוי בירקות, קיטניות, פירות או בדברים נוספים שעלולים להיות בהם שרצים אסורים חשובה ביותר כדי לקבוע האם יש חיוב מבחינה הלכתית לבדוק אותם בטרם אכילתם. מבחינת ההלכה יש חיוב לבדוק לפני האכילה כל דבר שיש בו מיעוט המצוי של נגיעות. לעומת זאת אם הנגיעות נדירה והיא מתחת למיעוט המצוי אין חובת בדיקה.

הגרש"ז אויערבך סבור שראוי לחשוש לדעת המשכנות יעקב שנגיעות של עשרה אחוזים נחשבת למיעוט המצוי. דעה זו היא דעה ממוצעת בין הסבורים שמיעוט המצוי הוא קרוב למחצה ובין הסבורים שמיעוט המצוי הוא בכל מקרה שמדובר במציאות רווחת ולא נדירה גם כאשר מדובר על פחות מעשרה אחוזים.

כשעוסקים בעופות או בהמות קל לחשב עשרה אחוזים. אם הסטטיסטיקה מלמדת שיש טריפה מסוימת המתגלה בעשירית מהבהמות או העופות הרי שטריפה זו הינה בגדר מיעוט המצוי ואין לסמוך על כך שרוב הבהמות כשרות ויש לבדוק כל עוף וכל בהמה מחשש לאותה טריפה.

כך גם בתאנים. אם המציאות היא שבממוצע בכל עשר תאנים יש תולעת אחת הרי שיש לבדוק כל תאנה ותאנה קודם אכילתה.

לעומת זאת, באורז או קיטניות או צימוקים קשה יותר להגדיר מה נחשב לעשרה אחוזים. האם מתייחסים למספר גרגרי האורז הנגועים לעומת כלל הגרגרים או שמתייחסים לשקית האורז כיחידה ואם יש שקית אורז אחת מתוך עשר נגועה בחרק זה כבר נחשב למיעוט המצוי, או שאולי אם בעשר מנות אכילה ממוצעות יש חרק אחד זה מה שנחשב למיעוט המצוי, או אולי מתייחסים למספר גרגרי האורז שיש על כל גבעול כיחידה אחת וכו'. ונראה שיש היגיון רב בדברי הסוברים שיש להתייחס לכל מנת אכילה ממוצעת כיחידה (מכיוון שאין כל היגיון להתייחס לאריזות ולקבוע שאם נארוז בשקיות של ק"ג אחד האורז יהיה חייב בבדיקה מכיוון שהנגיעות תהיה מעל מיעוט המצוי ואם נארוז בשקיות של חצי ק"ג או 250 גרם הוא יהיה פטור מבדיקה מכיוון שזה יהיה הרבה מתחת למיעוט המצוי). לחילופין ייתכן והיה מקום להתייחס לכמות שרגילים לבשל בסיר אחד אלא שאז שוב יהיה הבדל בין בישול מוסדי ובין בישול ביתי ובין בישול למשפחה קטנה ובין בישול למשפחה גדולה וקשה לקבל שאותו אורז יהיה מותר ללא בדיקה כאשר

מבשלים אותו למשפחה קטנה והוא יהיה אסור כאשר מבשלים אותו במלון או בקייטרינג. לכן נראה שיש לחשב זאת על פי מנת אכילה ממוצעת של אדם בינוני.

ועדיין יש לשאול בעופות - האם מתייחסים לממוצע השנתי או הרב שנתי או למצב הלהקה הספיציפית אותה שוחטים. המציאות העובדתית היא שבלהקות מסוימות המצב הוא מצוין וטריפות צמת הגידין מגיעות לחצי אחוז ולעומת זאת יש להקות שבהם אחוז הטריפות חממת צמת הגידין יכול להגיע ל-60 ואף לשמונים אחוזים. אם נעשה ממוצע רב שנתי אין ספק שנהיה מתחת לעשרה אחוזים - האם עובדה זו תפתור אותנו מלבדוק גם להקות בהם הבעיה בצמת הגידין מגיעה לעשרות אחוזים? לענ"ד התשובה שלילית, ונראה שיש לבחון כל להקה לגופה ואם בדיקה מדגמית של הלהקה מראה שהיא במצב טוב אין חובת בדיקה ואילו בלהקות שמצבן לא טוב יש חובת בדיקה.

ולכאורה הוא הדין גם בבדיקת ירקות - יש חלקות נקיות ויש חלקות נגועות. יש חלקות בהם מצליחים באותו גידול להגיע לחמישה אחוזי נגיעות ויש שדות בהם רמת הנגיעות יכולה להגיע לחמישים אחוזים ויותר.

ברוקולי וכרובית למשל הינם ירקות שניתן להגדירם כירק החייב בדיקה, אך נראה שאם בבדיקות מדגמיות נגלה שיש חלקות בהם הנגיעות נמוכה ביותר ניתן לפתור אותם מבדיקה. ומכיוון שכך ומכיוון שקשה מאוד לבדוק ברוקולי וכרובית מבלי לפורר אותם - הן אם הם במצב טרי והן אם הם במצב קפוא - אנו משווקים במפעל סנפרוסט רק כרובית וברוקולי כאלו שבבדיקות מדגמיות אחרי השטיפות והעיבוד במפעל אנו מוודאים שאין בהם רמת נגיעות של מיעוט המצוי, ובאופן שיפטור אותם הלכתית מבדיקה לפני אכילתם או בישולם.

כדי להגיע לרמה כזו מתקיים פיקוח לאורך גידול הברוקולי והכרובית ע"י צוות משגיחים ובדקים מנוסים מ"מכון התורה והארץ" שעוקבים ברציפות לאורך כל חודשי הגידול אחר מצב השדות ובהתאם למצב נותנים הנחיות טיפול למגדלים.

לפני הקטיף נעשות ע"י בודקי המכון בדיקות מדגמיות שבהם לוקחים מאות ראשי כרובית וברוקולי מכל חלקה כדי לוודא שהיא נקייה עוד בטרם העיבוד במפעל. רק כרובית וברוקולי מחלקות בהם רובן המוחלט של ראשי הכרובית והברוקולי (90 אחוזים ומעלה) נמצאים נקיים עוד לפני כל טיפול הנעשה במפעל מוכנסות לעיבוד במפעל.

במפעל עצמו עוברים הברוקולי והכרובית חיתוך לפרחים, ושטיפות מסיביות באופן שמוריד חלק גדול מהחרקים שהגיעו בכל אופן למפעל. לאחר מכן, עוברים פרחי הברוקולי והכרובית חליטה והקפאה.

בתום העיבוד נערכים שוב בדיקות מדגמיות גדולות של מאות ק"ג מכל יום ייצור על מנת לוודא שהתוצרת הסופית אכן נקייה. בדיקה זו מאשרת שהסיכוי שבאחד מפרחי הכרובית או הברוקולי יימצא חרק הוא אחד לכמה מאות. יש לציין, שרוב הממצאים המועטים שבבדיקות אלו הינם בגודל ובצורה שאדם רגיל יתקשה מאוד להבחין בהם ולזהותם, וגם הבוזקים המומחים מתקשים לקבוע בוודאות אפילו לאחר שהם נעזרים בזכוכית מגדלת, שמדובר בבריה שלימה ללא כל חסרון.

לגבי גודל המדגם הנדרש כדי לקבל תמונה מוסמכת יש לקבוע אותה לפי כמות ולא לפי אחוזים. מדגם של אחוז אחד מיום ייצור של 50 טון כאשר מדובר בשדה אחת ובמגדל אחד הינו גדול ומיותר וגם בחצי אחוז מתקבלת כמות של מאות ק"ג הנותנת תמונה אמינה למצב התוצרת, במיוחד כאשר מקפידים לקחת את המדגם לכל אורך הייצור ולא רק מקטע מסוים. לעומת זאת, אם הייצור הוא של חמישה טון הרי מדגם של אחוז אחד הינו מדגם קטן שלא יכול לתת תמונה שלימה ואמינה לגבי מצב התוצרת ויש להגדיל את המדגם. כמו"כ, כאשר התוצאה היא הרבה מתחת למיעוט המצוי ניתן להסתפק במדגם קטן יותר בתנאי שהוא אכן נלקח לכל אורך היום באופן שמשקף את מצבה של כל התוצרת, ולעומת זאת אם התוצאה היא גבולית יש להגדיל את המדגם על מנת לוודא שאכן תוצאת המדגם משקפת נכונה את מצב הנגיעות של התוצרת.

למרות שכאמור מיעוט המצוי שאנו חוששים לו הוא מעל עשרה אחוזים כאשר מתחת לזה אין צורך לבדוק, הרי שאנו לוקחים מרווח ביטחון של חמישה אחוזים ובתוצאה של מעל חמישה אחוזים של נגיעות - הירק לא משווק.

ועוד שתי הערות: ראשית - הסימון המציין שאכן הכרובית והברוקולי עברו בדיקות מדגמיות שנמצאו תקינות הוא הכיתוב בהזרקה דיו "פיקוח שדות ובדיקות מדגמיות - מכון התורה והארץ". שנית - האחריות לכשרות היא של החתום מטה ושל הרב זמיר מטעם רבנות עמק יזרעאל ולא של מכון התורה והארץ שרק מסייעים לנו בייעוץ בפיקוח ובבדיקות, אך ההחלטות הכשרותיות היום-יומיות וההנחיות וההדרכה ההלכתית איננה בטיפולם ובאחריותם אע"פ שההנחיות מתואמות מולם והן מתקבלות על ידינו לאחר התייעצות איתם כאנשי מקצוע.

למרות שסדרי השגחה אלו מביאים את המפעל לרמת כשרות טובה, אנו לא מגדירים את התוצרת ככשרה למהדרין אלא ככשרה בכשרות רגילה וכפטורה מבדיקה לפני אכילתה, מכיוון שאמנם רמת הנגיעות בפרחי הכרובית הינה פחות ממיעוט המצוי, אך לא ניתן לומר שהיא נקיה לחלוטין ולכן ייתכן והיא כן חייבת בבדיקה מכיוון שמקורה בירק שיש בו מיעוט המצוי.

אלא שנראה שגם מי שסובר כך, יכול לאכול את הכרובית והברוקולי הללו אם הוא יקפיד להתבונן בהם לפני הכנסתם לסיר או לפני אכילתם ויראה שהם נקיות, ובכך הוא יצא חובת הבדיקה הנדרשת אליבא המחמירים. זאת גם אם הוא יתבונן התבוננות שטחית ולא יבדוק ביסודיות כמו שאנו עושים בבדיקות המדגמיות וללא שהוא יפרק ויפורר אותן לחלוטין כדי למצוא כל טריפס זעיר שאולי מתחבא בין הפרחים, כפי שאנו עושים. כי סביר שבצרוף לעובדה שאולי פטורים בכלל מבדיקה ובצרוף לעובדה שיש ספק גדול לא רק אם יש משהו בכמות הנאכלת או המתבשלת אלא גם אם מדובר בבריה, במיוחד כשמדובר בירק העובר חליטה במפעל ובישול בבית, הרי שבבדיקה כזו ניתן לצאת ידי חובה.

בספרם של הרב אלישיב קנוהל והרב שמואל אריאל "ואכלת ושבעת" נכתב לגבי ברוקולי וכרובית טריים שלאחר בישולם יש לסנן את מי הבישול ואם לא יימצאו על בד הסינון יותר משני חרקים מותר לאכול את התבשיל ואם נמצאו שלושה חרקים או יותר ניתן לסנן את מי הבישול ולהשתמש בהם, אך אין להשתמש בכרובית או בברוקולי עצמם מחשש שיש בהם עוד חרקים שלא פרשו בבישול.

יש להדגיש שהכוונה היא כפי שנכתב בספר רק לגבי ברוקולי וכרובית שפרקו אותם קודם לפרחים קטנים ושרו אותם במי סבון ושטפו אותם היטב. רק אז יש מקום לומר שהם יצאו מחזקת נגיעות של מיעוט המצוי ואין חיוב בדיקה ולכן ניתן להקל אם נמצאו רק שני ממצאים, אך אם לא פרקו, השרו ושטפו אותם הרי שיש חיוב לבדוקם גם אם נמצא ממצא אחד. לעומת זאת אם לא נמצא שום ממצא הרי שיש בכך כדי ללמד שמדובר בחלקה נקיה שיש מקום לומר שהיא פטורה מבדיקה.

הדברים הללו נכונים לגבי ברוקולי וכרובית טריים שם רמת הנגיעות עלולה להיות גבוהה מאוד וכאמור לא זה המצב בכרובית והברוקולי הקפואים המטופלים כדלעיל - שם כאמור יש מקום רב לומר שאין איסור לאוכלם ללא בדיקה.

לסיום, הערה לגבי גודל השרץ האסור. רוב השרצים עליהם אנו מדברים הינם שרצים שמלבד הקושי הגדול למוצאם בירק הרי גם כאשר רואים אותם הרי שבהרבה מאוד מקרים קשה מאוד, ולעתים, אף בלתי אפשרי לזהות שמדובר בשרץ אסור ללא שימוש באמצעי הגדלה (וגם בעזרת אמצעי הגדלה אין אפשרות לדעת באופן ברור שמדובר בריה שלימה ללא חסרון כלשהו). האם התורה אוסרת שרץ כזה? רוב הפוסקים משיבים על שאלה זו בחיוב, אך הגרמ"פ בתשובה כותב "שאפשר שדבר שלא נראה למעשה (להדיא) לעינים אינו אסור, ולכל הפחות אינו בחשיבות בריה". כלומר, דבר שקשה לזהותו באופן מיידי ופשוט ייתכן שכלל איננו אסור, ולכל הפחות יש לומר שאין לו דין בריה שאיננו בטל

בתערובת. וזאת הוא אומר בנוסף לכל לימודי הזכות המופיעים בערוך השולחן ובאחרונים
 נוספים, ובכך בין השאר הוא מסביר את התנגדותו להצטרף לאוסרים לאכול ירקות
 שונים מחשש לשרצים המצויים בהם ולדעתו "יש חשיבות גדולה בהלכה למנהג העולם
 ולהיכא עמא דבר, ואסור להוציא לעז על דורות הקדמונים שלא הקפידו בדברים אלה
 משום שלא ידעו מהם".